

YOSHLAR TARBIYASIDA TARIXIY VA DINIY ME'ROSNING AHAMIYATI

Ilmiy maslahatchi: Samatov X.

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti Samarqand filiali*

Kompyuter injiniring fakulteti DI25-10 guruhi talabasi

Isayev Jasurbek Vazir o'g'li

Annotatsiya Ushbu ilmiy maqolada yoshlar tarbiyasida tarixiy meros va diniy qadriyatlarning ijtimoiy-psixologik va ma'naviy ahamiyati dinshunoslik fani nuqtai nazaridan tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy falsafasi, Imom Buxoriyning hadisshunoslikdagi axloqiy merosi hamda Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusufning zamonaviy ijtimoiy odoblar borasidagi qarashlari qiyosiy tahlil qilingan. Maqolaning maqsadi - ajdodlar merosi orqali yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish va milliy o'zlikni anglash jarayonlarini ilmiy asoslashdan iborat.

Kalit so'zlar: tarixiy meros, diniyshunoslik, ijtimoiy odoblar, komil inson, Fozil shahar, hadis, ma'naviyat, milliy o'zlik, mafkuraviy immunitet.

Аннотация. В данной научной статье анализируется социально-психологическое и духовное значение исторического наследия и религиозных ценностей в воспитании молодежи с точки зрения религиоведения. В ходе исследования проводится сравнительный анализ социальной философии Абу Насра аль-Фараби, этического наследия Имама аль-Бухари в хадисоведении и взглядов Шейха Мухаммада Садыка Мухаммада Юсуфа на современные социальные приличия. Цель статьи - научное обоснование процессов формирования идеологического иммунитета и национального самосознания у молодежи через наследие предков.

Ключевые слова: историческое наследие, религиоведение, социальные нормы поведения, совершенный человек, добродетельный город, хадис, духовность, национальная идентичность, идеологический иммунитет.

Abstract. *This scientific article analyzes the socio-psychological and spiritual significance of historical heritage and religious values in the upbringing of youth from the perspective of religious studies. The study provides a comparative analysis of the social philosophy of Abu Nasr al-Farabi, the ethical heritage of Imam al-Bukhari in hadith studies, and the views of Sheikh Muhammad Sadyk Muhammad Yusuf on modern social manners. The purpose of the article is the scientific substantiation of the processes of forming ideological immunity and national self-awareness among youth through the heritage of ancestors.*

Keywords: *historical heritage, religious studies, social norms, perfect human, virtuous city, hadith, spirituality, national identity, ideological immunity.*

Kirish. Insoniyat tamadduni rivojida yoshlar tarbiyasi doimo markaziy masala bo'lib kelgan. Xususan, Markaziy Osiyo Renessansi davrida shakllangan ilmiy va diniy meros nafaqat mintaqa, balki butun dunyo sivilizatsiyasi uchun ma'naviy poydevor vazifasini o'tagan. Bugungi globallashuv va "ommaviy madaniyat" xuruji kuchaygan davrda, yosh avlodni o'z ildizlaridan ayrilmagan holda zamonaviy bilimlarga ega qilishda dinshunoslik fanining o'rni beqiyos. Dinshunoslik fani faqat e'tiqod masalalarini emas, balki dinning ijtimoiy funksiyalarini, xususan, uning tarbiyaviy va integratsion ahamiyatini o'rganadi. Ushbu maqolada biz tarixiy manbalar va zamonaviy diniy-ilmiy adabiyotlar asosida yoshlar tarbiyasining fundamental jihatlarini ko'rib chiqamiz.

Ijtimoiy barqarorlik va jamiyat tuzilishi (Abu Nasr Forobiy talqinida). Sharq uyg'onish davrining eng yorqin siymolaridan biri, "Muallimus-soniy" unvoniga sazovor bo'lgan Abu Nasr Forobiy o'zining ["**Fozil odamlar shahri**" - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. - 120-165-betlar.] asarida ijtimoiy hayot va davlatchilik asoslarini falsafiy-diniy mezonlar bilan bog'lab tushuntiradi. Forobiyning qarashlariga ko'ra, inson kamoloti va jamiyat farovonligining asosi - bu jamoaviy hamkorlik va ezgu maqsadlar sari birlashishdir. Ushbu bo'limda biz

Forobiyning yoshlar tarbiyasiga oid qarashlarini uchta muhim yoʻnalishda tahlil qilamiz. Birinchidan, Forobiy "baxtga erishish" tushunchasini faqat moddiy farovonlik bilan emas, balki axloqiy yuksaklik va nafsni jilovlash bilan belgilaydi. Uning fikricha, yosh avlod ongida baxt tushunchasi toʻgʻri shakllansa, ular jamiyatda buzgʻunchilikka emas, balki quruvchilikka intiladilar. Mutafakkir "fozil shahar"ni sogʻlom inson tanasiga oʻxshatadi. Tananing har bir aʼzosi oʻz vazifasini sidqidildan bajargani kabi, jamiyatning har bir aʼzosi, ayniqsa kuch va gʻayratga toʻla boʻlgan yoshlar, oʻz ijtimoiy masʼuliyatini his qilishlari kerak. Bu masʼuliyat esa faqat ilm va tarbiyaning uygʻunligi orqali shakllanadi. Ikkinchidan, Forobiy taʼlim va tarbiya jarayonlarini qatʼiy farqlaydi, lekin ularni bir-birisiz tasavvur qilib boʻlmasligini uqtiradi. **Taʼlim** - bu insonga borliq va ijtimoiy qonuniyatlar haqida nazariy bilim berish boʻlsa, **tarbiya** - bu nazariy bilimlarni amaliy koʻnikmaga, yaʼni axloqiy odatga aylantirish sanʼatidir. Diniyshunoslik nuqtai nazaridan bu jarayon "ilmga amal qilish" tushunchasiga toʻla mos keladi. Forobiy taʼkidlaydiki, agar inson matematika yoki falsafani mukammal bilsa-yu, lekin axloqiy jihatdan nopok boʻlsa, uning bilimi jamiyat uchun katta xavf tugʻdiradi. Shu sababli, yoshlarni tarbiyalashda avvalo ularning ruhiy dunyosini poklash va irodasini chiniqtirish lozim. Uchinchidan, Forobiy "johil shahar" va "fozil shahar" qiyosida yoshlarning ideallari masalasini koʻtaradi. Johil shahar ahli faqat lazzat, shon-shuhrat va boylilik ketidan quvadi. Fozil shahar ahli esa ilm va fazilatni ustun qoʻyadi. Diniyshunoslik fani doirasida ushbu konsepsiyani oʻrganish bugungi yoshlar uchun nihoyatda muhim, chunki u globallashtirish davridagi isteʼmolchilik madaniyatiga qarshi maʼnaviy qalqon boʻlib xizmat qiladi. Mutafakkirning davlat rahbari va jamiyat yetakchilariga qoʻygan talablari - fasohatli soʻzlash, kuchli xotira, adolatparvarlik va mehnatsevarlik - bugungi kun yoshlari uchun komil inson modeli boʻla oladi.

Odob-axloq mezonlari: Imom Buxoriy hadislarida misolida. Islom tamaddunida odob va axloq nafaqat ijtimoiy norma, balki imonning asosiy koʻrinishi hisoblanadi. Bu borada eng ishonchli va tasdiqlangan manba shubhasiz Imom Buxoriyning "**Al-adab al-mufrad**" (Adab durdonalari) asaridir. Ushbu asar diniyshunoslik fanida insoniy munosabatlarni tartibga soluvchi eng mukammal axloq

kodeksi sifatida qabul qilinadi. Hadislarda keltirilgan odoblar majmui yoshlar tarbiyasining poydevorini tashkil etadi. Asarning markaziy mavzularidan biri - ota-onaga bo'lgan munosabatdir. Imom Buxoriy keltirgan hadislarda ota-onaning roziligi Ollohning roziligi bilan bir qatorda zikr qilinadi. Bu shunchaki diniy buyruq emas, balki jamiyatning eng kichik va muhim bo'g'ini bo'lgan oilani saqlab qolishning kafolatidir. Farzand ota-onasiga "uff" demasligi, ularning oldida ovozini balandlatmasligi haqidagi ko'rsatmalar yoshlarda chuqur insoniylik va minnatdorlik tuyg'usini shakllantiradi. Bugungi kunda "avlodlar to'qnashuvi" deb ataluvchi ijtimoiy muammolarni hal qilishda Imom Buxoriy merosi eng samarali yechimdir. Shuningdek, Imom Buxoriy jamiyatdagi o'zaro aloqalar - qo'shnichilik haqlari, qarindosh-urug'chilik (silai rahm) va do'stlik odoblariga katta e'tibor beradi. Hadislarda aytilishicha, "Yonidagi qo'shnisi och o'tirib, o'zi to'q uxlagan kishi musulmon emas". Bu kabi o'g'itlar yoshlarda ijtimoiy hamdardlik va insonparvarlik fazilatlarini tarbiyalaydi. Hozirgi yakkalanish va individualizm kuchaygan davrda bunday qadriyatlar jamiyatni jipslashtiruvchi kuch vazifasini o'taydi. Alohida ta'kidlash joizki, asarning katta qismi tilni saqlash, g'iybat, chaqimchilik va yolg'ondan uzoq bo'lishga bag'ishlangan. Imom Buxoriy rivoyat qilgan hadislarda insonning so'zi uning ichki dunyosi ko'zguasi ekanligi aytiladi. Yoshlar uchun so'z mas'uliyati - bu o'z shaxsiyatiga bo'lgan hurmatdir. Tilni yomon so'zlardan tiyish, rostgo'ylikni odat qilish yosh avlodning ijtimoiy obro'sini va ma'naviy qiyofasini belgilaydi. Diniyshunoslik tahlili shuni ko'rsatadiki, Buxoriy merosi faqat o'tmish yodgorligi emas, balki har qanday zamon va makonda o'z qiymatini yo'qotmaydigan universal odoblar tizimidir.

Ijtimoiy munosabatlar madaniyati va zamonaviy odoblar. Zamonaviy sharoitda tarixiy merosni bugungi kun muammolari bilan bog'lab tushuntirishda Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning xizmatlari beqiyos. Uning **"Ijtimoiy odoblar"** asari klassik islomiy qadriyatlarning zamonaviy talqinidir. Diniyshunoslik fani doirasida ushbu asar yoshlarni ijtimoiy hayotga moslashtirishning muhim metodologik manbasi bo'lib xizmat qiladi. Shayx odobni insonning har bir harakatida - fikrlashidan tortib, jamiyatdagi xulqigacha bo'lgan

jarayon sifatida ta'riflaydi. Maqolaning ushbu bo'limida asarda ko'tarilgan eng dolzarb masala - muloqot odobiga to'xtalamiz. Hozirgi axborot texnologiyalari rivojlangan davrda muloqotning katta qismi virtual olamga ko'chdi. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf so'zlashish, bировga salom berish, izn so'rash va suhbatdoshni tinglash kabi odoblarni diniy majburiyat darajasiga ko'taradi. Bu odoblar ijtimoiy tarmoqlardagi munosabatlarga ham to'g'ridan-to'g'ri taalluqlidir. Yoshlar orasida uchraydigan kiberbulling, haqorat va yolg'on axborot tarqatish kabi salbiy holatlar aynan "ijtimoiy odoblar"ning yetishmasligi natijasidir. Asarda ta'kidlanganidek, musulmon kishining so'zi doimo foydali va xayrli bo'lishi kerak. Shuningdek, muallif jamoatchilik odoblariga - ko'chada yurish, transportda o'zini tutish, atrof-muhitni toza saqlash va davlat mulkiga xiyonat qilmaslik kabi masalalarga alohida urg'u beradi. [**"Dinshunoslik asoslari"** Z. Munavvarov va boshqalar. - Toshkent: TIU nashriyoti, 2004. - 175-220-betlar] darsligida ta'kidlanganidek, din faqatgina ibodatxona ichidagi amal emas, balki ko'chadagi madaniyat hamdir. Shayxning asarlarida bu g'oya juda go'zal tarzda ochib berilgan. Yoshlar uchun jamoat joyida baland ovozda gapirmaslik, keksalarga yo'l berish va tartibga rioya qilish shunchaki madaniyat emas, balki diniy vazifa sifatida talqin qilinadi. [**"Islom ensiklopediyasi"**- Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. - 340-360-betlar] va boshqa ilmiy manbalar bilan qiyoslaganda, Shayxning yondashuvi kompleks xarakterga ega ekanligi ko'rinadi. U odobni nafs tarbiyasi bilan bog'laydi. Inson o'z nafsini jilovlasagina, boshqalarga ozor bermaydi. Bu esa yoshlarda kuchli iroda va ma'naviy barqarorlikni shakllantiradi. Xulosa qilib aytganda, "Ijtimoiy odoblar" asari tarixiy merosni zamonaviy hayot bilan ko'prikkabi bog'laydi. Bu ko'prikkabi esa yoshlarni ma'naviy qashshoqlikdan, milliy o'zlikni yo'qotishdan va turli yot mafkuralar ta'siriga tushib qolishdan himoya qiladi. Tarixiy va diniy meros - bu yangi O'zbekiston yoshlari uchun ma'naviy quvvat manbaidir.

Yoshlar tarbiyasida tarixiy va diniy merosning ahamiyatini o'rganish bugungi kunning nafaqat pedagogik, balki strategik xavfsizlik masalasi sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqot davomida tahlil qilingan manbalar shuni ko'rsatadiki,

milliy va diniy qadriyatlarimiz yosh avlod uchun shunchaki o'tmish xotirasi emas, balki zamonaviy dunyoda o'zligini yo'qotmaslik uchun xizmat qiladigan ma'naviy kompasdir.

Xulosa. Abu Nasr Forobiyning "Fozil odamlar shahri" asaridagi ijtimoiy-falsafiy qarashlar yoshlarda davlatga bo'lgan munosabatni, jamiyat oldidagi mas'uliyatni va jamoaviy hamjihatlik tuyg'usini shakllantirishda mustahkam poydevor vazifasini o'taydi. Mutafakkirning ta'lim va tarbiya uyg'unligi haqidagi konsepsiyasi bugungi kunda ta'lim tizimimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning metodologik asosi bo'lib xizmat qiladi. Yoshlarning nafaqat intellektual salohiyatli, balki axloqiy pok bo'lib yetishishi butun jamiyatning barqaror rivojlanishini kafolatlaydi.

Imom Buxoriyning ["Al-adab al-mufrad" (Adab durdonalari). - Toshkent: O'zbekiston, 2018. - 20-85-betlar] asarida jamlangan hadisi shariflar insoniy munosabatlarning eng yuksak mezonlarini belgilab berishi bilan alohida qimmatga ega. Ota-onaga ehtirom, qo'shnichilik haqlari va so'z mas'uliyati kabi qadriyatlar yoshlarni globallashtirish natijasida yuzaga kelayotgan yakkalanish va begonalashuv illatlaridan asraydi. Diniyshunoslik tahlili shuni isbotlaydiki, hadislar orqali beriladigan tarbiya yoshlarda ichki intizom va vijdon nazoratini shakllantiradi. Bu esa tashqi ma'muriy nazoratdan ko'ra samaraliroq natija berib, yoshlarni turli yot g'oyalari, jinoyatchilik va huquqbuzarliklardan tabiiy ravishda himoya qiladi.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Ijtimoiy odoblar" asari hamda boshqa zamonaviy ilmiy-diniy nashrlar tarixiy merosni bugungi kun talablari bilan sintez qilish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar va axborot xurujlari avj olgan davrda, ijtimoiy odoblar yoshlar uchun ma'naviy-mafkuraviy immunitet vazifasini o'taydi. Diniy bag'rikenglik va konfessiyalararo totuvlik g'oyalari ham aynan mana shu tarixiy va diniy ildizlarimizga tayanadi. Bu esa yoshlarda turli madaniyat vakillariga nisbatan hurmat va bag'rikenglik madaniyatini yuksaltiradi.

Umuman olganda, tarixiy merosimizni "Diniyshunoslik asoslari" va "Islom ensiklopediyasi" kabi akademik manbalar orqali tizimli o'rganish yoshlarda

milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'ularini yanada kuchaytiradi. Mazkur boy merosni yoshlar ongiga singdirish orqali nafaqat o'z tarixini biladigan, balki kelajakka aniq maqsadlar bilan qaraydigan, dunyoqarashi keng va ma'naviy jihatdan barkamol avlod voyaga yetadi. Yangi O'zbekiston poydevorini quruvchi bu avlod uchun o'tmishning boy ma'naviy tajribasi taraqqiyotning eng muhim va bitmas-tuganmas manbai bo'lib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Mirziyoev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi".** - Toshkent: O'zbekiston, 2021. - 210-230-betlar.
2. **Imom Buxoriy. "Al-adab al-mufrad" (Adab durdonalari).** - Toshkent: O'zbekiston, 2018. - 20-85-betlar.
3. **Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Ijtimoiy odoblar".** - Toshkent: Hilol-Nashr, 2020. - 45-130-betlar.
4. **Z. Munavvarov va boshqalar. "Diniyshunoslik asoslari".** - Toshkent: TIU nashriyoti, 2004. - 175-220-betlar.
5. **"Islom ensiklopediyasi".** - Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. - 340-360-betlar.
6. **Abu Nasr Forobiy. "Fozil odamlar shahri".** - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. - 120-165-betlar.